

Оксана Гнатів,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права і процесу
юридичного факультету

Тернопільського національного
економічного університету

ORCID: <https://0000-0002-0119-3508>

ПРАКТИКА ФАКТИЧНОГО ВІДШКОДУВАННЯ ВИТРАТ НА ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ З РЕАЛЬНИМИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Досліджено співвідношення фактичного відшкодування витрат на правничу допомогу з реальними у цивільному процесі. Проаналізовано судову практику в частині документального підтвердження понесених по справі витрат на допомогу професійного правника, а також щодо можливості розгляду питання зміни витрат на професійну правничу допомогу за клопотанням сторони або за відсутності відповідного клопотання сторони.

Ключові слова: адвокат, професійна правнича допомога, цивільний процес, гонорар адвоката, відшкодування витрат на професійну правничу допомогу.

Бібл.: 7.

Гнатів О.

Практика фактического возмещения расходов на юридическую помощь с реальными в гражданском процессе.

В статье исследовано соотношение фактического возмещения расходов на юридическую помощь с реальными в гражданском процессе. Проанализирована судебная практика в части документального подтверждения понесенных по делу расходов на помощь профессионального юриста, а также о возможности рассмотрения вопроса изменения затрат на профессиональную юридическую помощь по ходатайству стороны или при отсутствии соответствующего ходатайства стороны.

Ключевые слова: адвокат, профессиональная юридическая помощь, гражданский процесс, гонорар адвоката, возмещение расходов на профессиональную юридическую помощь.

Gnativ O.

The practice of actually reimbursing legal aid costs with real ones in the civil process.

The article examines the relation between the actual reimbursement of legal aid costs and the actual costs in civil proceedings. The case law is analyzed in the part of documentary confirmation of the expenses incurred in the case of expenses for the assistance of a professional lawyer, as well as the possibility of considering the issue of changing the costs of professional legal assistance at the request of a party or in the absence of a corresponding request of a party.

Procedural Code of Ukraine does not specify a clear list of documents that a party must submit to confirm the costs incurred by it in the case of expenses for professional legal assistance, but the most common practice is the signing of an act of work performed by a lawyer and a client, in the absence of such a document, the courts refuse to compensate for costs parties to professional legal assistance. The practice of national courts regarding the confirmation of incurred expenses for professional legal assistance is heterogeneous, in this connection lawyers have to sign with clients all possible documents for the confirmation of the rendered services in order to prevent a court refusal to reimburse such expenses.

The author emphasizes that the absence of a unified position of the Supreme Court, even at the level of the united chamber of the Court of Cassation concerning the different approach concerning the possibility of considering the reduction of the costs of professional legal assistance at the request of a party or in the absence of a corresponding request of a party may continue to give rise to the right.

Keywords: lawyer, professional legal assistance, civil process, attorney's fees, reimbursement of professional legal aid costs.

Постановка проблеми. Забезпечення відшкодування судових витрат є однією із проблем судочинства в Україні. Найбільш важливою частиною у складі судових витрат для сторони цивільного процесу, зазвичай, є витрати на правничу допомогу. З набуттям чинності нової редакції Цивільного процесуального кодексу та реформуванням інституту адвокатури суттєво були лібералізовані підходи до компенсації сторонам витрат на правничу допомогу. Це дало надію на перетворення нежиттєздатного інституту на дієвий засіб перерозподілу судових витрат.

Концептуальним елементом нового підходу стала відмова від законодавчого регулювання граничних розмірів компенсації, які не відображали реальних гонорарів адвокатів та цінової політики на ринку юридичних послуг, а також безпосередня орієнтація на умови договорів про надання правничої допомоги між клієнтом та адвокатом. Задекларований законодавцем підхід дав змогу адвокатській спільноті розраховувати на запровадження цивілізованих правил процесу, а клієнтам надавав можливість перекласти тягар оплати вартості юридичних послуг на сторону спору, проти якої винесено судове рішення.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Зазначимо, що деякі питання вказаної проблематики розглядалися в працях окремих науковців, зокрема: Н. М. Бакаянної, Т. Б. Вільчик, В. В. Долежаной, О. М. Дроздової, В. В. Заборовського, Д. В. Кухнюка, В. В. Резнікової, О. В. Россильної, С. Я. Фурси та ін., проте достатньої уваги цій проблематиці в науковій літературі не приділялось.

Мета статті – дослідити практику фактичного відшкодування витрат на правничу допомогу з реальними у цивільному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження Вирішуючи питання про розподіл судових витрат, суд враховує такі моменти: чи пов'язані ці витрати з розглядом справи; чи є розмір таких витрат обґрунтованим та пропорційним до предмета спору, враховуючи ціну позову, значення справи для сторін, у тому числі чи міг результат її вирішення вплинути на репутацію сторони або чи викликала справа публічний інтерес; поведінку сторони під час розгляду справи, що призвела до затягування розгляду справи (зокрема, подання стороною необґрунтованих заяв і клопотань, безпідставне твердження або заперечення стороною певних обставин, які мають значення для справи, безпідставне завищення позивачем позовних вимог тощо); дії сторони щодо досудового вирішення спору та щодо врегулювання спору мирним шляхом під час розгляду справи, стадію розгляду справи, на якій такі дії вчинялися. Лише перший чинник дає можливість об'єктивно оцінити ситуацію, всі інші – мають суб'єктивний характер.

Цікавим видається питання щодо документів, що посвідчують повноваження адвоката на надання правничої допомоги в ракурсі відшкодування витрат на таку допомогу, оскільки єдиної практики застосування немає. Позитивною в цій ситуації є постанова Великої Палати Верховного Суду від 05 грудня 2018 року в справі № П/9901/736/18, де вказано, що ордер, який видано відповідно до Закону № 5076-VI, є самостійним документом, що підтверджує повноваження адвоката. Тепер практика судів мала би бути сталою, оскільки Верховний Суд в цьому питанні однозначний: ордер є самостійним документом, який підтверджує повноваження адвоката як представника. Відповідно до цього твердження, відповідальність за правдивість відомостей, повідомлених адвокатом щодо наявності у нього підстав для представництва, повністю покладається на адвоката, оскільки ордер не містить ані підпису клієнта, ані обсягу повноважень адвоката, ані терміну дії договору про надання правничої допомоги, однак він є самостійним документом, який підтверджує повноваження адвоката як представника.

Для забезпечення судових витрат, враховуючи конкретні обставини справи, суд має право, за клопотанням відповідача, зобов'язати позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача на професійну правничу допомогу та інших витрат, які має понести відповідач у зв'язку з розглядом справи [6]. Однак таке забезпечення може бути застосоване у разі наявності хоча б однієї з таких двох умов: позов має ознаки завідомо безпідставного чи інші ознаки зловживання правом на позов, або позивач не має зареєстрованого в установленому законом порядку місця проживання (перебування) чи місцезнаходження на території України та майна, що знаходиться на території України, в розмірі, достатньому для відшкодування судових витрат відповідача у випадку відмови у позові.

У разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення витрат на професійну правничу допомогу суд за клопотанням відповідача має право залишити позов без розгляду. У випадку задоволення позову суд ухвалює рішення про повернення внесеної суми позивачу, а в разі відмови у позові, закриття провадження у справі, залишення позову без розгляду про відшкодування з неї витрат відповідача повністю або частково [6].

Дуже прикро констатувати, що навіть у справах із ціною позову в декілька тисяч гривень суди обмежують компенсацію витрат на правничу допомогу невеликою сумою, що у десятки разів менше сплаченого. Воночас, гонорари адвокатів та юридичних фірм за ведення судових справ є значно більшими від компенсованих їхнім клієнтам витрат на правничу допомогу. Відтак, переважно юридичні фірми та їх клієнти, зважаючи на мізерні суми компенсації витрат на правничу допомогу, які суди присуджують до відшкодування, навіть не ініціюють перед судом питання про відшкодування витрат на правничу допомогу, не бажаючи витратити час на збирання та підготовку відповідних доказів. Внаслідок цього за витрати на правничу допомогу фактично повністю відповідає постраждала сторона правовідносин, яка, намагаючись захистити свої порушені права у суді, несе витрати на правничу допомогу, не маючи надії на їх відшкодування за рахунок винуватої сторони.

І. В. Головань вказує, що законодавець у чинному Цивільному процесуальному кодексі зробив майже все можливе для забезпечення відшкодування витрат на професійну правничу допомогу, а отже, для реалізації у цьому аспекті права на справедливий суд [3, с. 62]. Дійсно, нові процесуальні норми викладені на належному рівні, з дотриманням вимог юридичної техніки, однак проблеми виникають тоді, коли простежується неоднакова практика їх застосування.

З прийняттям змін до ЦПК забезпечення витрат на професійну правничу допомогу мало б стати як процесуальним засобом протидії необґрунтованим позовам, так і засобом перешкоджання розгляду справи з боку відповідача.

Висновки. Хоча загалом професійна спільнота позитивно сприйняла нещодавні нововведення в цій сфері, водночас невирішеним все ще є питання щодо визначення співмірності витрат, а також уникнення зловживань з різних сторін у цій сфері. Приймаючи рішення про розподіл чи відмову в розподілі відповідних витрат, зміст мотиву судів зводиться лише до наявності чи відсутності в матеріалах справи договору на правничу допомогу та документально підтверджувальних понесених витрат на таку допомогу.

Зважаючи на те, що на сьогодні закон не обмежує розмір компенсації витрат на професійну правничу допомогу, суди всеодно не завжди однаково поступають в ідентичних обставинах, нехтуючи конституційними правами сторін, що провокує клієнтів та адвокатів не показувати правдивих витрат такого характеру.

Список використаних джерел

1. Бреус С. М. Суб'єкти права на безоплатну професійну правничу допомогу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 30–40.
2. Бутирська І. А. Професійна правничу допомога у господарському процесі. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 131-139.
3. Гушилик С. М. Актуальні питання відшкодування витрат на професійну правничу допомогу в господарському судочинстві. *Судова апеляція*. 2019. № 3. С. 59–66.
4. Постанова Верховного суду від 12 червня 2018 року по справі № 462/9002/14-ц. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75003682> (дата звернення: 11.11.2019).
5. Постанова Верховного суду від 3 травня 2018 року по справі 372/1010/16-ц N 61-3416св18. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/C005588?an=4> (дата звернення: 11.11.2019).
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-15. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 20.11.2019).
7. Чорнобривець В. В. Формування інституту професійної правничої допомоги. *Правові новели*. 2018. № 6. С. 120–127.

References

1. Breus, S. M. (2017). Subiekty prava na bezoplatnu profesiinu pravnychu dopomohu [Subjects of the Right to Free Professional Legal Aid]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs, 1*, 30-40 [in Ukrainian].
2. Butyrskaya, I. A. (2019). Profesiina pravnycha dopomoha u hospodarskomu protsesi [Professional Legal Assistance in Economic Process]. *Sudova apeliatsiia -Judicial Appeal, 2*, 131–139[in Ukrainian].
3. Gushylik, S. M. (2019). Aktualni pytannia vidshkoduvannia vytrat na profesiinu pravnychu dopomohu v hospodarskomu sudochynstvi [Topical issues of reimbursement of expenses for professional legal assistance in commercial litigation]. *Sudova apeliatsiia - Judicial appeal, 3*, 59–66 [in Ukrainian].
4. *Postanova Verkhovnoho sudu vid 12 chervnia 2018 roku po spravi №462/9002/14-ts [Supreme Court ruling of June 12, 2018 in case # 462/9002/14-c]. (n.d.). reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75003682> [in Ukrainian].
5. *Postanova Verkhovnoho sudu vid 3 travnia 2018 roku po spravi 372/1010/16-ts N 61-3416sv18 [The judgment of the Supreme Court of May 3, 2018 in case 372/1010/16-c N 61-3416sv18]. (n.d.). ips.ligazakon.net*. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/view/C005588?an=4> [in Ukrainian].
6. *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18 bereznia 2004 r. № 1618-15 [Civil Procedure Code of Ukraine of March 18, 2004 No. 1618-15]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> [in Ukrainian].
7. Chornobravets, V. V. (2018). Formuvannia instytutu profesiinoi pravnychoi dopomohy [Formation of the Institute of Professional Legal Aid]. *Pravovi novely - Legal Novels, 6*, 120–127[in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 09.12.2019.